

Кримінальна
відповідальність за
ухилення від мобілізації:
актуальна судова
практика

СПІКЕР:

КОТЕЛЬВА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

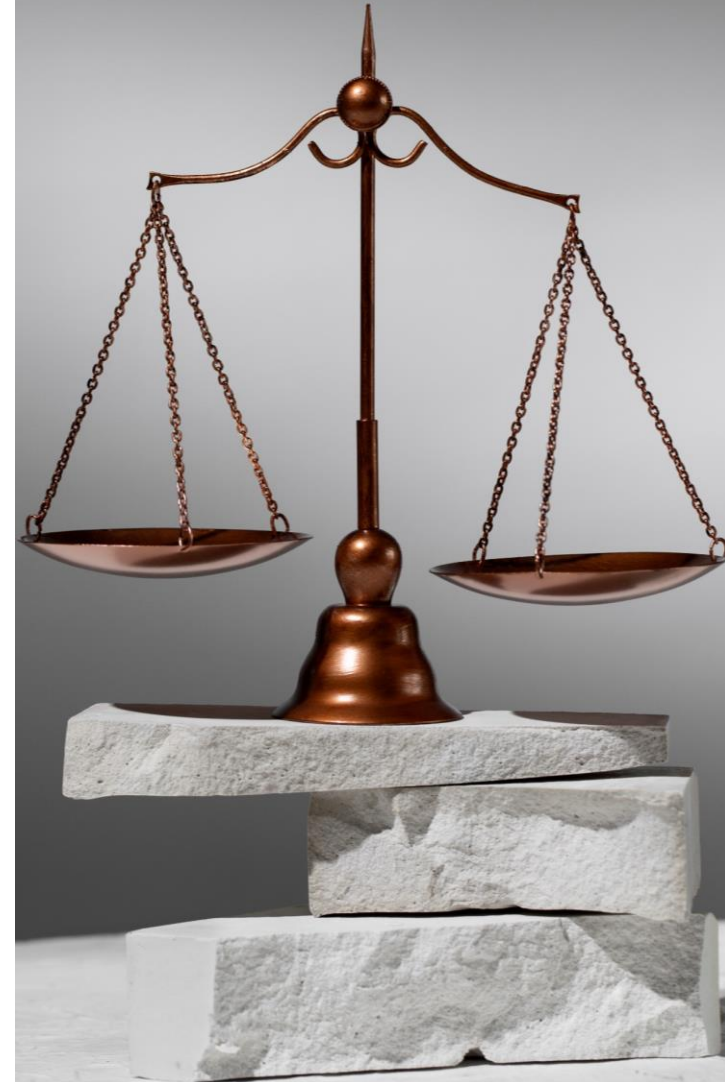
Суддя Галицького районного суду м.
Львова

Викладачка (тренерка) Національної школи
суддів України

Тренерка Тренінгового центру прокурорів
України

ПЛАН РОБОТИ:

- 01 Релевантне законодавство.
- 02 Елементи складу злочину (ст. 336 КК).
- 03 Актуальна практика ВС.
- 04 Релігійні переконання **VS** військовий обов'язок громадянина.

НОРМАТИВНА БАЗА

Конституція України

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Стаття 65. Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Марек Новіцький
(1947-2003)

Правозахисник, один з засновників
та Голова правління Гельсінкського
фонду з прав людини в Польщі

Концепція прав людини

4 види **обов'язків** громадянина:

(1) Сплачувати податки.

(2) Захищати Батьківщину.

(3) Погодитись з рішенням суду,
якщо закон порушено.

(4) Знести злочинну владу.

НОРМАТИВНА БАЗА

Указ Президента від 24 лютого 2024 року
«Про загальну мобілізацію»

... У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України ...

Оголосити та провести загальну мобілізацію.

НОРМАТИВНА БАЗА

Закони України

- Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію
- Про військовий обов'язок і військову службу
- Про правовий режим воєнного стану
- Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022
- Про альтернативну (невійськову) службу
- Кримінальний кодекс України

НОРМАТИВНА БАЗА

Підзаконні НПА

- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період» від 16 травня 2024 р. № 560
- Постанова КМУ № 1487 від 30.12.22р. «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів»
- Постанова КМУ № 154 від 23.02.2022 «Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки»

Процедура призову

Порядок проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період (№ 560)

Хто призиває?

Кого призивають?

Як призивають?

Етапи призову

ХТО здійснює призов під час мобілізації

- військовозобов'язаних та резервістів - районні (міські) ТЦК;
- військовозобов'язаних та резервістів, які добровільно виявили бажання проходити військову службу, - командири військових частин або ТЦК;
- військовозобов'язаних, які добровільно виявили бажання проходити військову службу в обраному ними підрозділі, органі, закладі, установі СБУ, - начальники підрозділів, органів, закладів, установ СБУ;
- військовозобов'язаних та резервістів СБУ - Центральне управління або регіональні органи СБУ;
- військовозобов'язаних та резервістів розвідувальних органів - керівники розвідувальних органів;
- резервістів, які уклали контракти на проходження служби у військовому резерві, - командири військових частин, з якими резервісти уклали такі контракти

Відстрочка

Відстрочка від призову на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період надається військовозобов'язаним з підстав, визначених **статтею 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію"**.

МЕТА виклику до ТЦК під час мобілізації:

- взяття на військовий облік;
- проходження медичного огляду для визначення придатності до військової служби;
- уточнення своїх персональних даних, даних військово-облікового документа з військово-обліковими даними Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних, резервістів;
- призову на військову службу під час мобілізації та відправлення до місць проходження військової служби

Види повісток

**Повістка
про уточнення даних
щодо особи
призовника:
сімейний стан,
працевлаштування,
наявність дітей -
підстави для
відстрочки**

**Повістка
на проходження
ВЛК
для встановлення
ступеня придатності
до військової служби**

**Мобілізаційне
розпорядження
(бойова повістка)
обов'язок з'явитися у
визначений призовний
пункт для
військовозобов'язаних,
визнаних придатними
до несення військової
служби**

У ПОВІСТЦІ

- ПІБ, дата народження одержувача;
- найменування ТЦК, що видав повістку;
- мета виклику;
- місце, день і час явки за викликом;
- посадова особа, яка видала повістку;
- ПІБ керівника ТЦК,
- дата накладення кеп;
- реєстраційний номер повістки;
- роз'яснення про наслідки неявки і про обов'язок повідомити про причини неявки

Хто має право вручати повістки

- представники **ТЦК** - в межах адміністративної території, на яку поширюються їхні повноваження;
- представники структурних підрозділів **районних, міських держадміністрацій (військових адміністрацій)** - в межах адміністративної території, на яку поширюється їхні повноваження;
- представники **виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах рад** - в адміністративних межах населених пунктів та територій, на які поширюється їхні повноваження;
- представники **підприємств, установ, організацій** - на території підприємств (установ, організацій);
- представники відповідного підрозділу **розвідувальних органів, Центрального управління або регіональних органів СБУ** (військовозобов'язаним, які перебувають у них на військовому обліку) - на усій території України

ДЕ вручають повістки

Вручення повісток резервістам та військовозобов'язаним здійснюється **цілодобово**:

- за адресою місця проживання;
- за адресою задекларованого/зареєстрованого місця проживання, роботи, навчання;
- у громадських місцях, громадських будинках та спорудах, місцях масового скупчення людей;
- територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки;
- на пунктах пропуску (блок-постах), пунктах пропуску через державний кордон України

Поважні причини

Поважні причини неприбуття громадянина у строк, визначений у повістці (п. 23 Порядку №560) :

- перешкода стихійного характеру, хвороба громадянина, воєнні дії на відповідній території та їх наслідки або інші обставини, які позбавили його можливості особисто прибути у визначені пункт і строк;
- смерть його близького родича (батьків, дружини (чоловіка), дитини, рідних брата, сестри, діда, баби) або близького родича його дружини (чоловіка).

Фактичні обставини.

Військовозобов'язаний пройшов лікарську комісію та визнаний придатним до військової служби. **8.07.2022** о 10-00 він отримав під підпис бойову повістку та повинен був протягом 6 годин з'явитися до ТЦК.

Версія сторони обвинувачення: 10.07.2022 військовозобов'язаному зателефонував представник ТЦК на мобільний телефон та повідомив, що потрібно з'явитися 11.07.2022 р. на 9 год. ранку для відправки у військову частину.

11.07.2022 о 8 год. 30 хв. представник ТЦК знову зателефонував, проте абонент був поза зоною досяжності. В подальшому він ще телефонував для повідомлення інших днів відправки, проте ніхто не брав слухавку.

Версія обвинуваченого: 10.07.2022 о 9 год. вечора зателефонував працівник ТЦК та повідомив, щоб він прийшов з речами о 14 год. у військову частину наступного дня. Він готувався йти у військкомат, проте наступного дня приблизно о 9 год. ранку зателефонувала та ж особа і сказала: «Відбій». Пізніше з'ясувалося, що він не так почув повідомлену по телефону годину. Після цього більше з військкомату не телефонували, тому він туди не ходив.

692/897/22

Судова практика

1 інстанція

~~Виправдувальний вирок~~

2 інстанція

Обвинувальний вирок

1 інстанція (Виправдувальний вирок від 19 січня 2023 року)

Законом передбачено, що під час мобілізації громадяни зобов'язані з'явитися до військових частин або на збірні пункти ТЦК у строки, зазначені в отриманих ними документах (мобілізаційних розпорядженнях).

Стороною обвинувачення не надано належних і допустимих доказів дотримання даної процедури щодо виклику особи саме на 07 годину 11 липня 2022 року. Виклик відбувся в інший спосіб ніж визначено законом, що в свою чергу не забезпечило фіксування точного часу на який необхідно було з'явитися особі для проходження військової служби та тим самим виконати свій конституційний обов'язок.

Дана обставина виключає наявність в діях складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.336 Кримінального кодексу України, а саме її суб'єктивної сторони умислу на ухилення від призову на військову службу під час мобілізації.

Судова практика

2 інстанція (Вирок суду від 18 липня 2024 року)

Обвинувачений не виконав конституційний обв'язок, покладений ст. ст. 17 та 65 Конституції України. Після отримання виклику не з'явився до РТЦК та СП, не вчиняв ніяких дій, спрямованих на виконання свого обов'язку в подальшому після 11.07.2022, незважаючи на те, що ні об'єктивних, ні суб'єктивних перешкод для вчинення ним належних дій не було.

Щодо висновку місцевого суду про те, що виклик відбувся в інший спосіб ніж визначено законом, що не забезпечило фіксування точного часу на який необхідно було з'явитися та тим самим виконати свій конституційний обов'язок, то апеляційний суд зазначає, що в умовах військового стану працівники РТЦК та СП вимушені використовувати будь-які способи виклику громадян.

З урахуванням того, що обставини формування команд можуть постійно змінюватись (дати формування команд на відправку, їх кількість), іноді в інший спосіб, окрім телефонного повідомлення, неможливо оперативно проінформувати осіб, які підлягають призову.

Стаття 335

Ухилення від призову на **строкову військову службу**, військову службу за призовом осіб офіцерського складу –

карається обмеженням волі на строк до 3 років

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК

Стаття 336

Ухилення від призову на військову службу **під час мобілізації**, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період –

карається позбавленням волі на строк від 3 до 5 років

НЕТЯЖКИЙ ЗЛОЧИН

Кількість засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації (статті 328–337 Кримінального кодексу України) у 2021–2022 роках
(за вироками, що набрали законної сили)

№ з/п	Види злочинів	Статті КК	РОКИ		Динаміка, %
			2021	2022	
A	Б	В	1	2	3
1	Загальна кількість засуджених по Україні		64 080	49 679	-22,5
2	Засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	328-337	313	477	52,4
3	Розголошення державної таємниці	328	1	5	у 5 р.
4	Втрата документів, що містять державну таємницю	329	1	1	стаб.
5	Незаконне переправлення осіб через державний кордон України	332	60	120	у 2 р.
6	Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї	332 ¹	6	2	-66,7
7	Незаконне перетинання державного кордону України	332 ²	18	16	-11,1
8	Незаконне перетинання державного кордону України в особливий період чи під час дії правового режиму воєнного стану	332 ³	0	2	+
9	Порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю	333	36	12	-66,7
10	Порушення правил міжнародних польотів	334	3	7	у 2,3 р.
11	Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу	335	152	112	-26,3
12	Ухилення від призову за мобілізацією	336	2	186	у 93 р.
13	Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації	336 ¹	0	2	+
14	Ухилення від військового обліку або спеціальних зборів	337	34	12	-64,7

Стаття 335

Останній Указ

Указ Президента України №71/2021 «Про звільнення в запас військовослужбовців строкової військової служби, строки проведення чергових призовів та чергові призови громадян України на строкову військову службу у 2021 році» від 24 лютого 2021 року.

Стаття 336

Указ ПУ від 17.03.2014 № 303 «Про часткову мобілізацію»

Указ ПУ від 14.01.2015 №15/2015 «Про часткову мобілізацію»

Указ ПУ від 24.02.2022 року № 65/2022 «Про загальну мобілізацію»

Вироки:
2014, 2015, 2016
2022, 2023, 2024

Покарання

Склад

1 інстанція – ст. 75

Апеляція - 3 (4) роки

ВС – без змін

1 інстанція – 3(4) роки

Апеляція - без змін

ВС – без змін

Відмова через
релігійні
переконання

елементи складу
676/4559/22

Склад злочину

Об'єкт правопорушення - в широкому розумінні ним є суспільні відносини у сфері переведення економіки, діяльності органів влади, самоврядування, інших сфер і галузей країни на функціонування у період воєнного стану, а ЗСУ, інших воєнізованих формувань на організацію і штати воєнного часу. У більш вузькому розумінні це передбачений законом порядок підтримання бойової і мобілізаційної готовності ЗСУ та інших формувань на рівні, що забезпечує вимоги національної безпеки.

Додатковий обов'язковий об'єкт правопорушення - встановлений законом порядок комплектування ЗСУ (інших формувань). Шкода, що спричиняється вказаному об'єкту посягання, характеризується такою протиправною поведінкою, коли особа, яка об'єктивно підпадає до призову за мобілізацію до лав ЗСУ, в односторонньому порядку свідомо виключає себе із передбаченого законом процесу формування ЗСУ та інших формувань на рівні забезпечення національної безпеки країни і її населення.

Склад злочину

Суспільна небезпека правопорушення полягає в тому, що мобілізація - це комплекс заходів, які здійснюються в державі з метою переведення органів державної влади, місцевого самоврядування та деяких інших органів на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних сил чи інших військових формувань - на організацію і штати воєнного часу. Ефективно дати відсіч нападникам на країну чи виконати зобов'язання по спільній обороні від агресора без швидкої і своєчасної мобілізації неможливо. Тому ухилення від призову до Збройних сил з числа військовозобов'язаних громадян під час воєнних дій, які розпочались або передбачаються, створює загрозу для безпеки держави у сфері оборони.

Об'єктивна сторона виявляється в бездіяльності - ухиленні будь-яким способом від призову за мобілізацією.

Склад злочину

Суб`єктивна сторона - прямий умисел.

Прямим умисел є тоді, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України).

Усвідомлення суб`єктом суспільно небезпечного характеру свого діяння означає, що він усвідомлює всі фактичні обставини вчиненого діяння, які відповідають ознакам складу інкримінованого злочину, та одночасно розуміє, що вчинене ним діяння є шкідливим для суспільства.

Особа усвідомлює небезпечний і протиправний характер своїх вчинків, проте має намір і бажання так діяти, а саме досягти мети - уникнути самого призову за мобілізацією.

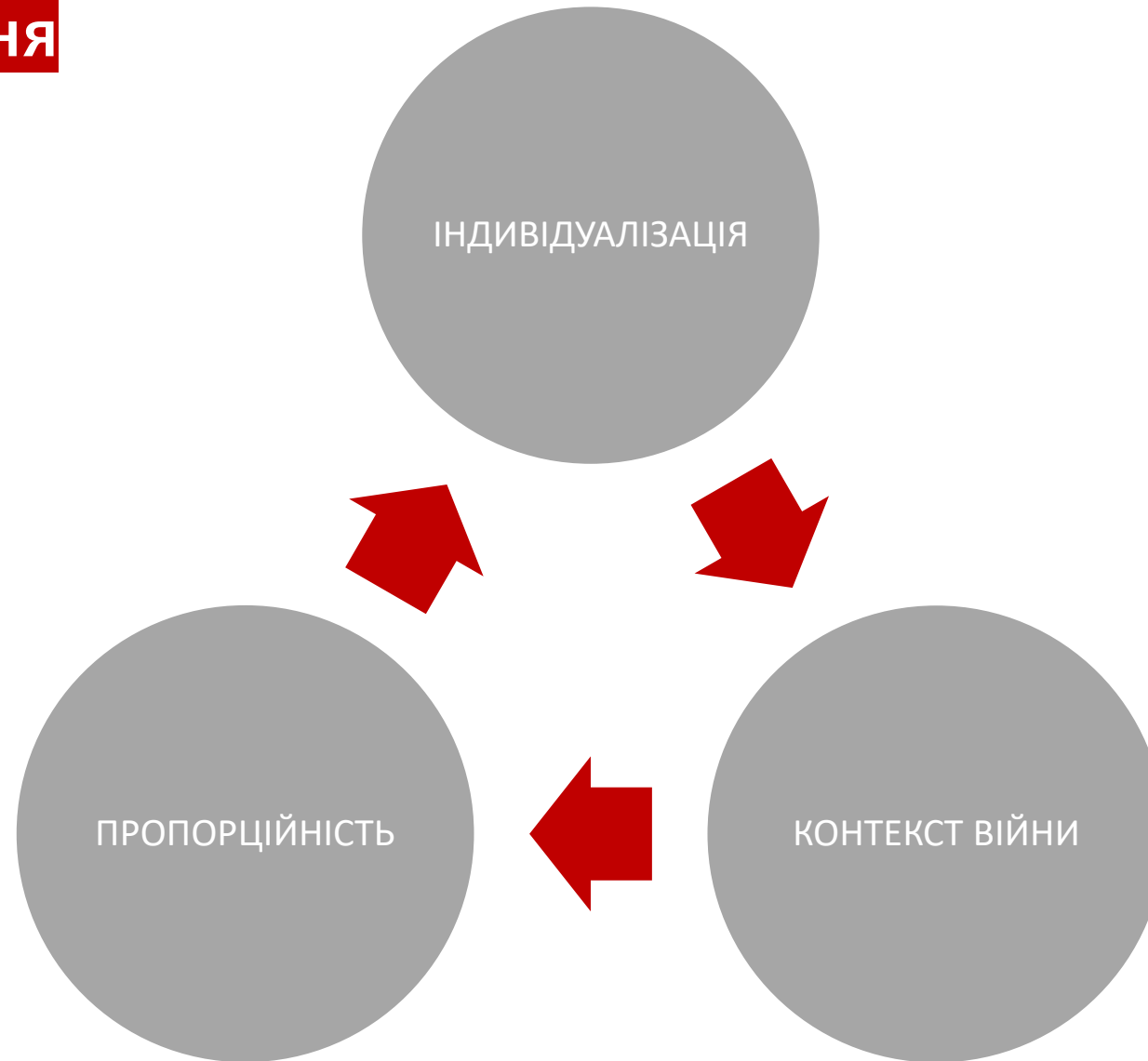
Склад злочину

Суб'єкт - особа що підлягає мобілізації.

Військовозобов'язані, резервісти, які отримали бойову повістку.

Жінки, які перебувають на військовому обліку, можуть бути призвані на військову службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави у воєнний час у добровільному порядку (ч. 12 ст. 1 ЗУ «Про військовий обов'язок і військову службу»).

Міра покарання

Міра покарання

Крім формально визначених законодавством критеріїв, суд апеляційної інстанції слушно взяв до уваги ситуацію в країні на момент вчинення кримінального правопорушення, адже під час збройної агресії російської федерації конституційний обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни, її незалежності й територіальної цілісності набуває особливої ваги. А тому ухилення від його виконання завдає ще більшої шкоди інтересам суспільства.

**Постанова ККС ВС від 23 травня 2024 року,
справа № 686/13046/23**

Міра покарання

З урахуванням ситуації, яка наразі склалася в країні - збройною агресією РФ та конституційним обов'язком кожного громадянина по захисту Батьківщини, вчинений умисний нетяжкий злочин представляє значну суспільну небезпечність, тому звільнення останнього від відбування призначеного покарання з випробуванням створює в очах громадян та суспільства в цілому негативне враження безладдя та безкарності, тим паче під час введеного на всій території України воєнного стану та мобілізації.

**Постанова ККС ВС від 15 листопада 2024 року,
справа № 641/1067/23**

Міра покарання

У зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України захист незалежності та територіальної цілісності держави набув особливого значення та має забезпечуватися всіма можливими засобами. Покарання має досягати такої мети, яка зможе запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженим, так і іншими особами. В іншому випадку звільнення обвинуваченого від відбування призначеного покарання з випробуванням сформує негативну думку інших військовослужбовців щодо своєї діяльності, матиме вплив на їх бойовий дух та мотивацію.

**Постанова ККС ВС від 30 квітня 2024 року,
справа № 669/398/23**

Щире каяття

Щирим каяттям є відверта негативна оцінка винною особою своєї поведінки, визнання тих обставин, які їй ставляться в провину, а отже, характеризує її поведінку після вчинення злочину з позицій психологічної переорієнтації, коли вона справді засуджує свій вчинок та визнає його антисуспільний характер, про що мають свідчити відповідні об'єктивні дані.

Саме по собі **визнання своєї провини** ще не означає, що особа стала на шлях виправлення і що її зізнання свідчить про рішучість стати на такий шлях, самоосуд свого вчинку. Щире каяття слід відрізнити від визнання провини з метою створити формальні підстави для пом'якшення кримінальної відповідальності. Визнання об'єктивного розвитку подій автоматично не свідчить про щире каяття, про відвертий осуд своєї поведінки і відповідне суб'єктивне ставлення до вчиненого.

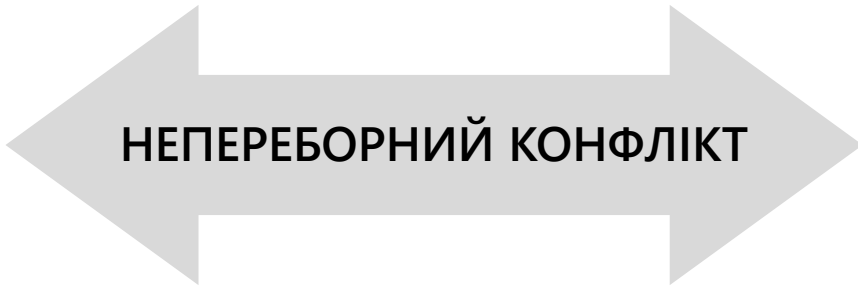
За відсутності щирого каяття, визнання вини є формальним твердженням, яке підтверджує факт лише сам вчинення інкримінованих дій, і його покладення в обґрунтування висновку про можливість виправлення без відбування покарання є необґрунтованим.

Постанова ККС ВС від 28 лютого 2024 року, справа № 183/2097/23

- Посилання апеляційного суду на вчинення злочину в умовах збройної агресії суперечить закону. «Ухилення від призову» є злочином лише «під час мобілізації», що само по собі означає наявність воєнного стану або особливого періоду. Ця обставина вже врахована законодавцем при визначенні складу злочину та міри покарання, і не може братися до уваги у питанні про можливість звільнення від покарання з випробуванням.
- Законодавець не вважав за необхідне виключити для цієї категорії злочинів можливість звільнення від покарання з випробуванням, залишивши вирішення цього питання на розсуд суду у конкретних справах.
- Судді мають проявляти стійкість до будь-якого тиску, у тому числі тиску суспільної думки або медіа, і вирішувати справи лише на підставі встановлених фактів і закону, не зважаючи на будь-які зовнішні впливи або публічну критику. Тому посилання апеляційного суду на «суспільний резонанс» як на обставину, яка спонукає прийняти рішення, суперечить цим принципам.

Релігійні переконання

глибокі та невдавані
релігійні погляди

НЕПЕРЕБОРНИЙ КОНФЛІКТ

військовий обов'язок
громадянина

Релігійні переконання

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 35. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Частина 4

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Релігійні переконання

Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу»

Стаття 1. Альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень.

Релігійні переконання

Стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

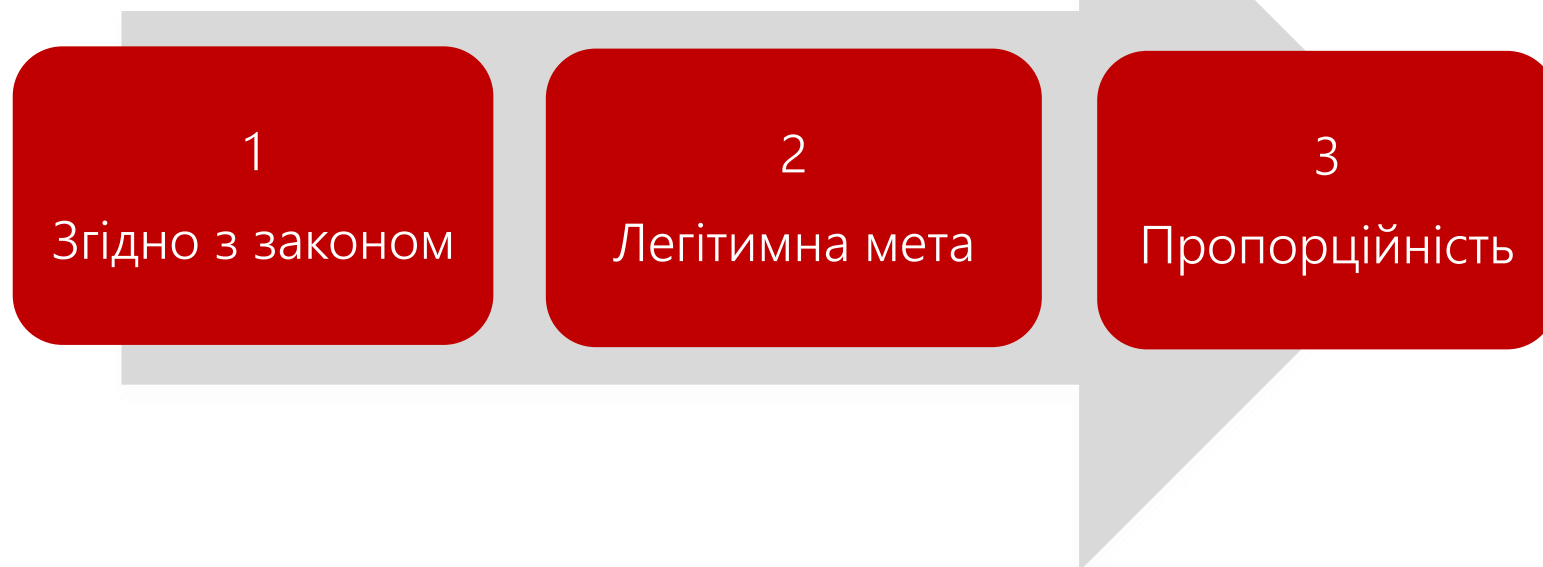
1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.
2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Мета втручання у право сповідувати свою релігію:

- 1) громадська безпека;
- 2) охорона публічного порядку, здоров'я і моралі;
- 3) захист прав і свобод інших осіб

ТРИСКЛАДОВИЙ ТЕСТ

Стаття 9 ЄКПЛ

Релігійні переконання

- пацифізм;
- принципова відмова від військової служби

ЗАГАЛЬНЕ ПРАВИЛО:

Державні органи не мають ставити під сумнів **щирість переконань**.

Практика ЄСПЛ

Справа «Баятан проти Вірменії» (ВП; порушення)

Feti Demirtaş проти Туреччини
(порушення + розлади адаптації)

Майже усі справи стосувались осіб, що були
Свідками Єгови.

Постанова КМУ від 10.11.99 №2066

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯКІ НЕ ДОПУСКАЮТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗБРОЇ:

- Адвентисти-реформісти;
- Адвентисти сьомого дня;
- Євангельські християни;
- Євангельські християни-баптисти;
- Покутники;
- Свідки Єгови;
- Товариство Свідомості Крішні;
- Харизматичні християнські церкви;
- Християни віри євангельської;
- Християни євангельської віри

Актуальна судова практика

Постанова ККС ВС від 13 червня 2024 року, справа № 601/2491/22

Жодні релігійні переконання не можуть бути підставою для ухилення громадянина України, визнаного придатним до військової служби, від мобілізації з метою виконання свого конституційного обов'язку із захисту територіальної цілісності та суверенітету держави від військової агресії з боку іноземної країни.

Суд вважає необхідним зазначити, що призов на військову службу по мобілізації не означає автоматично, що він був зобов'язаний брати до рук зброю, адже з огляду на його релігійні переконання та конституційний обов'язок із захисту Вітчизни під час несення служби він міг бути задіяний у ремонті техніки, будівництві укріплень, вивезенні поранених, перевезенні вантажів та виконанні інших функцій, не пов'язаних із використанням зброї.

23 жовтня 2024 року розпочався розгляд конституційної скарги щодо перевірки на відповідність ч. 4 ст. 35 Конституції України ч. 1 ст. 1 Закону України „Про альтернативну (невійськову) службу”, згідно з якою

„альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов’язку перед суспільством”

Конституційна скарга

«З МІРКУВАНЬ СОВІСТІ», фільм Мела Гібсона, 2016

Дезмонд Томас Досс

ветеран Другої світової війни, адвентист сьомого дня,
відмовник совісті, отримав найвищу військову нагороду
США — Медаль Пошани

**ДЯКУЮ
ЗА
УВАГУ!**

